

на една марксистическа критика, която проучва личността и творчеството на Гьоте в светлината на новите реалистично-демократически и хуманистични схващания. Станчев има предвид особено трудовете на Шагинян и Вилмонт в Съветския съюз и на Лукач, Винглер, Рила, Гротевол и други учени в Германската демократична република, както и преценките у нас в духа на същите схващания у Л. Огнянов и Ал. Пешев. Той разглежда надълго книгата на К. Гълъбов от 1948 г., озаглавена „Гьоте — живот и творчество“, в която той вижда отражението на светоглед и методи, застъпвани от поклонниците на идеалистическата, анти-материалистическа литературна естетика като Гундолоф, Кроче, Дилтай, Зимел, Белшовски и др. Не е тук мястото да влизам в разбор на едно разногласие, което има сложни предпоставки и изисква по-подробни разяснения. Ще забележа само толкова, че това разногласие, тъй естествено в развоя на една наука, в която обективни и субективни моменти са тясно преплетени, няма да се претованови тъй скоро, както мисли и сам ав-

торът, когато забелязва накрай, че „многоликото и богато творчество“ на Гьоте „ще бъде винаги предмет на нови преводи и на нови научни изследвания“. Проучването на Станчев, тъй сериозно по замисъл и тъй задълбочено в своите теоретически предпоставки, означава ценен подтик за българската литературна мисъл и специално за проучването на международните литературни отношения с оглед към Гьоте.

Важен принос към решението на въпроса за проникването на Гьоте в България имаме и в изчерпателния библиографски преглед в края на книгата, който обхваща стотици номера и разпределя материала в следните части: I. Произведения в превод („Егмонт“, „Клавиго“, „Вертер“, „Ифигения“, „Херман и Доротея“, „Фауст“ и пр. и пр); II. Разговори, мисли и афоризми; III. Стихотворения — най-подробно посочени; IV. Литературни критики (монографии, студии, статии) и V. Азбучен показател на преводите и на техните немски оригинали.

Акад. Михаил Арнаудов

ГОЛЯМО ДЕЛО НА БЪЛГАРСКАТА БИБЛИОГРАФИЯ¹

Българският периодичен печат е една от характерните прояви на Възраждането. Закъснял с повече от два века след Европа, той се разгръща нашироко и обхваща (особено след Освобождението) целия общественно-политически, икономически и културен живот на страната. В значителната си част дело на горещи патриоти, българският печат взема активно участие в проблемите на своето съвремие. Не е възможно да се представят борбите на Възраждането без трескавата журналистическа дейност на Каравелов, Славейков, Ботев; работата на партията — без подкрепата на „Ново време“, „Работнически вестник“. Като събира в себе си творенията на най-големите български умове, изразява техни идейни търсения, стремежи, спорове, борби, българският периодичен печат е и най-сигурният свидетел за нашето минало. Ако се вземе изцяло като едно завършено дело, той дава широка, пълна и подробна картина на общественания живот в България. Не е нужно да се говори, че печатът е траен извор за научни изследвания от всякакъв вид. Ученият, погледнал към миналото, дори с цел да говори за настоящето или бъдещето, пристъпва към перио-

дичните издания от изтеклите години като към надежден помощник.

Всъщност работата с българската периодика досега беше извънредно трудна. Нейното изучаване е още в началото си. Защото, между другото, боравенето със старите вестници и списания поглъща много труд при положение, че те не са обхванати, систематизирани и характеризирани от една пълна библиография. Библиографският указател на периодичния печат е първото и най-голямо улеснение за изследователя. Досега то липсваше на нашите учени, въпреки че усилия и в тази област са полагани неведнъж. С благодарност припомняме делото на Иван В. Шопов (1852 г.), Л. Каравелов (1861—2), Иречек (1872), по-късно Ю. Иванов, А. Т. Балан, П. П. Славейков. Сериозен, ценен и досега е трудът на Юрдан Иванов „Българският периодичен печат от възрожденството му до днес“ (1893). Тази книга излиза във връзка с петдесетгодишнината на българската журналистика и е плод на задълбочено проучване. Останалите библиографски описания са направени или без необходимата библиографска подготовка, или само частично отразяват периодичния печат. Не трябва да се забравя, че съставянето на пълен репертоар на националната периодика е най-трудно изпълнимата задача на всяка национална библиография. С нея са се справили успешно само най-напредналите кул-

¹ Димитър П. Иванчев, Българският периодичен печат (1844—1944). т. I и II. Изд. Наука и изкуство, 1962, 1966 г.

турни страни. Имаме представа следователно с какво сериозно изпитание се нагърбват нашите изследвачи, за да издадат през 1962 г. първия том на обемистия библиографски указател „Български периодичен печат — 1844—1944“. Миналата (1966) година излезе и вторият том, който не е последен. С това българската библиография представи своето най-голямо постижение: обхвана периодичния печат от неговото създаване до 1944 — преломен момент в развитието му. Съставителите готвят за третия том систематично-предметен показалец на изданията, показалец на редактори, сътрудници; хронологически, географски показали и др. (допълнителни улеснения за работещия в тази област). В трите си тома указателят ще обхване не само най-голям период от живота на българския периодичен печат (в сравнение с работените досега български справочници), но ще го обхваща и най-пълно.

Указателят „Български периодичен печат“ е замислен преди повече от двадесет години. В сегашния си вид е дело на широк колектив библиографи, журналисти, историци и т. н. Съставителят Д. Иванчев има подкрепа и активно съдействие освен на най-близките си сътрудници от ББИ, още на редактори, рецензенти, консултанти. Огромна работа по обсъждане, уточняване, редактиране на указателя са извършили Т. Боров, Г. Боршуков, Вл. Топенчаров, Ал. Бурмов, Н. В. Михов, Ив. Богданов. Дейността на такъв широк колектив, минала не без спорове, е все пак най-уместния подход към съставяне на подобен, свързан с различни области на знанието труд.

Органична, необходима част на указателя е статията на проф. Боршуков и проф. Топенчаров „Зараждане и развой на българския периодичен печат“. Поместена в началото на първия том, тя естествено въвежда в огромния, разнообразен библиографски материал. Въпреки че е написана с осведомителна цел, статията представлява един от малкото цялостни прегледи на нашата периодика и притежава научна стойност. Двамата автори огледат българския печат за посочения стогодишен период, без да имат възможност да навлизат в подробности; изтъкват характерните му белези, отделят издания, играли особена роля, спират се на заслужили журналисти.

По този начин за несведущия статията е добра обща информация, за специалиста в дадена област помагало за изграждане на цялостна представа.

Особеностите на българската обществена обстановка слагат отпечатъка си върху развитието на българската журналистика. Изявите на българския печат в чужбина, ограничения и непостоянен състав от сътрудници, сменящи се редактори, малък тираж, недълготрайно съществуване, слаба техническа база — това са все белези, чиято

поява се дължи на „тежките материални, морални и политически“ условия преди Освобождението, на пречките, създадени от буржоазната държава след него. Изхождайки от историческата обусловеност на периодичния печат, авторите се спират върху най-крупните събития — Освобождението, съединението, войните, превратите, въстанията — като отбелязват как тези събития определят състоянието на печата, дават политическа ориентация, влияят върху съдържанието, формите му, обема му, върху журналистическите жанрове. Развитието на българската периодика е проследено в тясна връзка с историческия път на страната.

От друга страна, периодичният печат е активна сила в общественния живот. Периодиката „се разслоява“ според обществените групировки, на които служи, появяват се журналистически течения. Така лицето на възрожденския печат (което изявява Боршуков) се оформя както от бойката революционна периодика, така и от еволюционистките издания. След Освобождението буржоазната преса е в нестихващи борби с журналистическите прояви на пролетарското движение. Авторите не отричат обаче, че между двете основни направления на печата, съответстващи на класите в класовото общество, заемат своето място и ред идейно неизбистрени издания (много от които имат своята стойност). Особено противоречива и разнолика е картината на периодичния печат в капиталистическа България. Вл. Топенчаров пристъпва към нейното изясняване с внимание и осведоменост. Дава характеристика на буржоазния печат, засяга въпроса за жълтата преса „носеща най-тъмните пороци на буржоазната журналистика“. Социалистическият печат, неговото възникване, развитие, идейно закрепване, разрастване — са грижливо осветлени в статията. Оценена е активната роля на партията за изграждането на прогресивната журналистика, за сплотяването на прогресивните творци. България е страната, в която Комунистическата партия успява да организира масов комунистически печат, да го преведе и през най-сложни условия на забрана, на нелегално съществуване. България е страната, в която антифашистката журналистика намира форми на проявление и в условията на най-жестоката цензура.

В тази така добре ориентираша за състоянието на журналистиката статия (в която се отделя място за земеделския печат, за органите на македонското движение и т. н.) прави впечатление беглото споменаване на литературните вестници и списания. А в горещите литературни спорове, които се разгарят в следосвобожденска България, си дават среща две класови идеологии. Важноста на литературните борби се потвърждава от имената на изтъкнати общественици, които вземат становище по литературните въпроси. Тук се открояват значителни творчески

фигури, чието дело в литературата има и много по-широко значение — за целия обществен живот. Не е необходимо да се припомня какво внимание е отделяла партията на литературните издания, колко сили е хвърлила за тяхното правилно идейно насочване, и че са известни литературни издания — трибуна на партийната мисъл, активна сила в пролетарската борба. Но тези въпроси би трябвало поне в общи линии да бъдат засегнати в една статия, която прави общ преглед на периодиката. Оскъдното място, отделено за литературния печат, не отговаря на неговата действителна стойност.

Основното описание в двата тома, „корпуса“ на периодичния печат, обхваща десетина хиляди издания. Поддредането е азбучно по заглавия. Включени са освен вестници и списания, също известия, годишници, сборници с месечна периодичност, бюлетени, библиотеки като серийни издания, единични листове. Изключително широката обхватност на труда е едно от най-ценните му качества. Ръководството на ББИ, въпреки някои мнения, отстоява решението си в справочника да се включат изданията на всички познати издания, независимо от съдържанието и стойността им. Защото и най-невзрачните вестници, най-реакционните органи в крайна сметка допълват общата картина на периодичния печат, свидетелствуват за известни тенденции в него, за негови специфични страни.

Библиографското описание в указателя, извършено с голяма добросъвестност и стремеж към прецизност, представя всяко издание подробно. Привежда данни за заглавията, периодичността, мястото на издаване, тиража, печатницата, цената, отразява промените, станали в хода на издаването. Особена ценност представлява разкриването на всички редактори, участвували в издаването. Това е задача, свързана с допълнителни пречки, особено когато се касае за посочване на действителните редактори при някои политически органи. Изясняването на редакторската дейност на редица общественици и писатели хвърля светлина върху делото им, дава материал за изследователска работа върху проблеми на нашата култура и литература.

Една от отликите на разглеждания указател, в сравнение с досегашните помагала от подобен род, са анотациите или, както ги наричат съставителите — „характеристики“. Те имат за цел да отразят основната линия на списанието или вестника и по този начин да помогнат за по-лесното ориентирание в многообразието от направления и лагери в нашата преса през разглежданите сто години. Всъщност характеристиките излизат от обсега на общоприетата библиографска работа и изискват от авторския колектив допълнителни задълбочени проучвания и справки. Това принуди редакторите да се отнесат до Министерството на про-

светата и културата и да настояват тази част от репертоара да отпадне. Министерството не възприе това становище и работата продължи с малка промяна в колектива: на мястото на проф. Ал. Бурмов влезе проф. Вл. Топенчаров. Задачата бе „...редакторите при напъване на всички свои възможности — лични, библиографски, журналистически — и литературен опит както и конкретни знания за печата... да дадат по-определено научно съдържание и окончателна литературна форма на характеристиките. (т. I, стр. 37). Според предварителната уговорка характеристики се правят „само на познатите (политически, литературно и научно) и по -дълготрайни издания.“ (т. I, стр. 38). Трябва веднага да кажем, че това условие не е спазено, обстоятелство, което само е от полза за предлагания труд. Характеристики има даже към местни ученически листове, излизали в няколко броя. Така че рядко ще срещнем вестник или списание, за общия характер на които да не сме уведомени. Тази страна на справочника, колкото и трудна за осъществяване, повишава значително стойността му. Чрез характеристиките указателят надхвърля първоначалната си ограничена задача на справочник, който дава само обективистични библиографски сведения, а разкрива и мястото на изданията в политическия, икономически и културен живот на страната през дадения период. Анотираното издание е изходна база за изследователска историко-журналистическа работа. Характеристиките разкриват същността на изданието (политически, стопански, културен орган), неговата идейна насоченост, неговите цели и задачи, връзките му с други издания, отношение към официалната власт и т. н. Те говорят за проявено отношение към всеки орган, като политически и културен факт, за изразена оценка от съответни идейни позиции. Трябва да кажем, че упоритият труд на съставителския колектив е дал добри резултати. В голямата си част характеристиките изпълняват предназначението си. Взети заедно, те помагат за изграждане на обща представа за състоянието на нашия печат в неговото развитие, в неговите вътрешни борби и противоречия, разкриват силните му и слаби страни.

Сравнително изчерпателни оценки дават съставителите на вестници и списания, които се явяват новаторски явления в нашата журналистика. Показана е ролята на нашите възрожденски вестници и списания в освободителната борба, значението им като пионери в определена журналистическа област. (№ 2475. Знаме, № 2487. Знание; № 1847. Дунавски лебед; № 778. Български орел; № 3559. Любословие; № 1403. Гайда).

Особено внимание заслужава представянето на професионалния и партийен печат. Съставителите пристъпват към него със съзнанието за голямата му роля в обществено-политическия живот на страната и се стараят

да дадат по-пълни характеристики на вестници като: Ново време (№ 4629); Работническо дело (№ 5710); Работническо единство (№ 5711); Работнически вестник (№ 5700), Наковалня (№ 3988) и др. Оценките на голям брой професионални издания определят стойността им като профсъюзни органи, политическата им насоченост, отразяват съществена черта на професионалния печат у нас — връзката му с политическия живот в страната (№ 3749), Миньорски подем (№ 7171); Технически глас (№ 7142). Телеграфопощенско съзнание и др.

Прекрасен начин за характеризиране на даден вестник или списание е посочването на повече негови сътрудници, тъй като имената на известни обществени и културни дейци насочват към разбиране характера на изданието. Разбира се, трябва да се има предвид и противоречивият път на развитие на някои творци. Голям брой сътрудници се посочват при литературни органи като: № 3449. Литературен глас; № 4481. Нов път; № 4622. Новис; № 5756. Развигор и др. Промените в идейната линия на списанието, неговите политически и естетически колебания също намират отражение в характеристиките (№ 3765. Мисъл).

В редица случаи характеристиките се нуждаят от доуточняване (№ 2106. Жупел; № 3273. Кормило; № 2462. Златорог; № 6097. Сборник за народни умотворения и др.)

Въпреки безспорното старание на съставители и редактори понякога забелязваме несъответствие между характеристиката и действителното значение на изданието. Срещат се прекалено подробни и неужно дълги оценки на вестници и списания, които имат съвсем ограничено значение. Напр. в. Сатир, излязъл в един брой, има следната характеристика: „Литературно списание. Против модернизма и руските „Пролетаристи“, смята, че „всяко едно проникване в изкуството на явни политически — изобщо социални — с агитационен характер тенденция — е упадък и смърт за изкуството. . .“ и т. н. (седем реда). Необяснимо подробни характеристики се прилагат и към редица религиозни издания, без голямо значение. (№ 6136 Светлина — Източно православно списание с илюстрации. За реформи в църквата и по-специално за втори брак на свещеници-вдовци. . . и т. н.) Съществува и обратно явление: пренебрегнати са издания с трайно значение. (№ 2760. Изкуство и критика. Списание, което излиза шест години по десет книжки годишно и стои на прогресивни естетически позиции, редактирано от Г. Цанев има съвсем бледа характеристика. Не се посочват даже сътрудниците му, между които са Т. Павлов, Г. Карасла-

вов, Хр. Радевски, П. Вежинов. О. Василев, В. Петров и др.) На същата страница няколко реда по-горе четем за ученически вестник Изкуство. № 2756 по-обширна характеристика. Подобни несъобразности пречат на цялостното положително възприемане на указателя.

Заслужава внимание и стилно-езиковото оформяне на характеристиките. Справочният характер на труда изисква пределна лаконичност на езика, очистване от паразитна лексика; налага всяка дума да бъде максимално смислово натоварена. На много места авторите са отстъпили от тези принципи, което е довело до многословие и повторения. Често характеристиките повтарят подзаглавието на вестника или списанието. (13099. Кокиче. Месечно илюстрирано списание за деца. . . Детско илюстрирано списание. . . № 2439. Земя и дом. Спестовно-строително кооперативно сдружение. . . Издание на спестовно-строителното кооперативно сдружение „Земя и дом“. . .)

Понякога идейно-естетическата характеристика на литературните органи се заменя с формално изброяване на видовете материали, поместени в него, статии, стихотворения, разкази. Подобни анотации очевидно нямат голяма полза. (№ 3468. Литературна пъстрота — мимолетно илюстрирано списание. Съдържа: статии, пътеписи, разкази, биографии на велики мъже и т. н. или: № 4577. Нова струя — съдържа стихове и разкази от български и чужди автори, литературна критика, отзиви и рецензии, статии. . . и т. н.)

В някои случаи авторите са дали думата на самия редактор на изданието, като вместо характеристика цитират част от програмната му статия. Когато цитатът в подходяща стегната форма разкрива целта и задачите на списанието, той има своето оправдание. Но в някои случаи откъсите са дълги, без да обхващат всички страни на списанието, тъй като целите на програмните статии са по-различни от тези на анотациите.

Разбира се, грешки и неточности в едно подобно издание са неизбежни при сегашното състояние на библиографията и на нашия архивфонд. Едно е безспорно — събран е и е систематизиран огромен материал, който представя неизчерпаеми възможности за по-нататъшно обработване и изследване. Поставена е здрава основа за научна работа, постигнато е крупно завоевание на нашата библиографска наука. В настоящия момент, когато нуждата от научна информация все повече се налага, трудове от подобен род трябва да бъдат справедливо оценени.

Катя Бъклова
Катя Янева